

Didàctiques llums i ombres platòniques en la poesia de Luis Cernuda¹

Pau Gilabert Barberà²
Universitat de Barcelona

Per a Helena Vidal, Elisa Fernández i Carme Llitjós

Amb la creació dels seus coneguts mites i imatges, Plató posà en evidència els límits del llenguatge estrictament filosòfic. Allò que sovint no aconseguia de comunicar la meditada conjuminació i encreuament d'arguments lògics de tota mena, així com la presència en els seus diàlegs de conceptes amb una semàntica cada cop més precisa i estudiada, ho aconseguien altres mitjans molt més propers a l'imaginari i la saviesa col·lectius com ara la imatge i el mite. Fóra absurd i, sobretot, inútil pretendre'n la jerarquitització per raó del seu impacte i aprofitament interessat tot al llarg de la Cultura Occidental. En efecte i per parlar només de dos exemples ben dispars, l'enlairament de les ànimes caigudes i l'hàbil domini del cavall indòmit de la palinòdia del *Fedre* (244-257b), així com el mite dels tres gèneres del discurs d'Aristòfanes del *Simposi* (189d-193d) –més conegut com “el mite de l'androgen”–, han estat la imatge amb què poder visualitzar o imaginar –és a dir, fer-nos-en la imatge– tant el trànsit metafísic vers Déu que Marsilio Ficino comentà el 1496³ com la cerca humana, constant i força angoixada, d'una meitat perduda a *Hedwig and the Angry Inch*, un cas si més no curiós –i potser per alguns escandalós– de Tradició Clàssica en el cinema alternatiu americà⁴. En qualsevol cas, ningú no discuteix per exemple la força de la imatge platònica de la caverna, un referent ja clàssic en què han recolzat múltiples crides al necessari esvaïment de tot tipus d'ombres: personals, col·lectives, intel·lectuals, religioses, polítiques, etc., per tal d'albirar finalment la llum⁵ –*lato sensu*–, sense

¹ Aquest article fou publicat en anglès a les *Actes del XIV Simposi de la Secció Catalana de la S.E.E.C. Ciència, Didàctica i Funció Social dels Estudis Clàssics*. Barcelona: PPU, 2004, pp. 219-232.

² Professor titular del Departament de Filologia Grega de la Universitat de Barcelona. Gran Via de les Corts Catalanes 585, 08007 Barcelona. Telf: 934035996; fax: 934039092; correu electrònic: pgilabert@ub.edu; pàgina web personal: www.paugilabertbarbera.com

³ Vegeu p. e. l'estudi d'Allen, M. J. B. *Marsilio Ficino and the Phaedran Charioteer*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, Centre for Medieval and Renaissance Studies, 1981.

⁴ *Hedwig and the Angry Inch*. Direcció i guió de John Cameron Mitchell, adaptació cinematogràfica d'un *off-Broadway rock theatre hit*, producció de Killer Films del 2001.

⁵ Penseu, p. e., en Oscar Wilde i les seves reflexions sobre la naturalesa de l'Art, expressades com Plató en forma de diàleg: (C): ‘... deus admetre que l'art expressa el temperament de la seva època, l'esperit del temps ...’. (V): ‘De cap manera! L'art mai no expressa res tret de si mateix. Aquest és el principi de la meua nova estètica ... És clar que les nacions i els individus... tenen la sensació contínua que és d'ells, que parlen les Muses, i s'escarrassen a trobar en la dignitat serena de l'art imaginatiu un mirall de les seves passions tèrboles, oblidant sempre que qui canta la vida no és Apol·lo sinó Màrsias. Lluny de la realitat i amb els ulls apartats de les ombres de la cova, l'art revela la seva pròpia perfecció’ (*Intentions*, traducció de Joan Solé. Barcelona: Columna, Clàssics i Moderns, 2001, 118-9). (C): ‘*Surely you would acknowledge that Art expresses the temper of its age, the spirit of its time ...*’. (V): ‘*Certainly not! Art never expresses anything but itself. This is the principle of my new aesthetics ... Of course, nations and individuals ... are always under the impression that it is of them that the Muses are talking, always trying to find in the calm dignity of imaginative art some mirror of their own turbid passions, always forgetting that the singer of life is not Apollo but Marsyas. Remote from reality, and with her eyes turned away from the shadows of the cave, Art reveals her own perfection*’ (The Project Gutenberg E-text of *Intentions*). O pensi's igualment en les paraules que el contrabandista adreça al jove protagonista de *La Caverna* de Rodolf Sirera, inspirada directament en la imatge platònica: ‘Vivim massa temps tancats entre les ombres, i ja no sabem si nosaltres, i els que són amb nosaltres, continuem sent persones,

oblidar en d'altres ocasions l'exhortació a descendir fins a conèixer les pregoneses més ombrívoles –*lato sensu* també- i que, paradoxalment, s'ha servit de la capacitat d'adaptació de la mateixa imatge a propòsits i sensibilitats ben diferents⁶.

El termes dels primers capítols del llibre setè de *La República* són tan explícits com imperatius: 'imagina't (ἀπεικασον)' (514a), de manera que, en haver construït mentalment la imatge, l'interlocutor està en condicions de rebre l'ordre següent: 'mira (ιδέ)' (514b), primer, i ὄρα (514b), després, aquells eterns presoners condemnats a la no menys eterna contemplació d'ombres en lloc de poder copsar la realitat de les coses, la Realitat. Els detalls d'un tal acte imaginatiu són ara innecessaris, però, per contra, paga la pena de recordar l'exhortació final (517b): 'Doncs aquesta imatge', deia jo al meu torn, 'estimat Glaucó, cal aplicar-la, tota, al que s'ha dit abans, tot comparant, d'una banda, aquest espai que se'ns mostra per mitjà de la visió amb l'habitable de la presó i, d'una altra, la llum del foc del seu interior amb la força del sol. Al seu torn, la pujada cap amunt i la contemplació del que s'hi troba, un cop tinguda per l'ascensió de l'ànima vers la regió intel·ligible, almenys no et separaràs del que és la meua esperança, ja que tant desitges sentir quina és...' (Ταύτην τοίνυν, ἦν δ' ἐγώ, τὴν εἰκόνα, ᾧ φίλε Γλαύκων, προσαπτέον ἅπασαν τοῖς ἔμπροσθεν λεγομένοις, τὴν μὲν δι' ὄψεως φαινομένην ἔδραν τῆ τοῦ δεσμοτηρίου οἰκίσει ἀφομοιοῦντα, τὸ δὲ τοῦ πυρός ἐν αὐτῇ φῶς τῆ τοῦ ἡλίου δυνάμει τὴν δὲ ἄνω ἀνάβασιν καὶ θεῶν τῶν ἄνω τὴν εἰς τὸν νοητὸν τόπον τῆς ψυχῆς ἀνοδὸν τιθεὶς οὐχ ἀμαρτήσῃ τῆς γ' ἐμῆς ἐλπίδος, ἐπειδὴ ταύτης ἐπιθυμεῖς ἀκούειν... –la traducció dels textos de la *República* és meua seguint l'edició de J. Burnet. *Platonis Opera*, vol. 4. Oxford: Clarendon Press, 1901, rpr. 1968). I ara sí: tot recolzant en la imatge i la seva aplicabilitat, la tesi –presentada, però, en forma d'hipòtesi-, guanya versemblança i comprensibilitat: 'En el món intel·ligible, la idea del bé em sembla la darrera que veiem i amb prou feines; un cop vista, però, aleshores cal concloure que ella és arreu causa del que és correcte i bell, puix que, en el món visible, engendrà la llum i el seu senyor i, en l'intel·ligible, ella com a senyora oferí veritat i coneixement. I cal concloure també que, a qui vulgui obrar assenyadament tant en públic com en privat, li cal veure-la'. 'Jo també ho crec', deia, 'si més no en la mesura de les meves possibilitats'. 'Vinga, doncs!', deia jo al meu torn; 'pensa-ho tu també i no t'estranyis que els qui van arribar allí dalt no vulguin fer el que és propi dels humans, sinó que les seves ànimes maldin per romandre-hi sempre. Car versemblantment és més o menys així, si s'hi pensa segons la imatge (*eikóna*) que s'ha mencionat abans' (517c-d) (ἐν τῷ γνωστῷ τελευταία ἢ τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέα καὶ μόγις ὀραῖσθαι, ὀφθεῖσα δὲ συλλογιστέα εἶναι ὡς ἄρα πᾶσι πάντων αὐτῆ

o hem esdevingut ombres també. I per això... ens cal posar tothom a prova: les ombres i nosaltres. I destriar què és cadascú, desencadenar els que han romàs encadenats davant el mur, preguntar-los si encara els sembla més real l'ombra projectada que allò que la projecta... i si volen continuar vivint en aquest món subterrani, o volen sortir a la llum' (Els textos del Centre Dramàtic, nº 7. Barcelona: Lumen, 1995, 95-6; cf. amb Plató, *R* 515c-d i 516 a-b).

⁶ Com es pot deduir, p. e., d'aquestes reflexions del mateix Oscar Wilde pertanyents al *De profundis*, que, recordem-ho, és la llarga epístola adreçada a Lord Alfred Douglas redactada mentre complia a la presó els dos anys de treballs forçats a què fou condemnat: "Els déus m'ho havien donat gairebé tot... Però em vaig deixar temptar per llargs períodes d'un benestar sensual, insensat. Em divertia essent un *flâneur*, un dandi, un home de moda. Em vaig voltar de temperaments inferiors i d'intel·lectes més mesquins. Vaig malbaratar el talent, i desaprofitar una joventut eterna em provocava una alegria curiosa. Cansat de ser dalt de tot, vaig baixar expressament a les profunditats per trobar noves sensacions" (traducció de Jordi Larios. Barcelona: Quaderns Crema 1996, p. 95). "*The gods had given me almost everything... But I let myself be lured into long spells of senseless and sensual ease. I amused myself with being a flâneur, a dandy, a man of fashion. I surrounded myself with the smaller natures and the meaner minds. I became the spendthrift of my own genius, and to waste an eternal youth gave me a curious joy. Tired of being on the heights, I deliberately went to the depths in the search for new sensation*" (London: Penguin Classics, 1986, 151-2).

ὄρθῶν τε καὶ καλῶν αἰτία, ἔν τε ὄρατῶ φῶς καὶ τὸν τούτου κύριον τεκοῦσα, ἔν τε νοητῶ αὐτῇ κυρία ἀλήθειαν καὶ νοῦν παρασχομένη, καὶ ὅτι δεῖ ταύτην ἰδεῖν τὸν μέλλοντα ἐμφρόνως πράξειν ἢ ἰδίᾳ ἢ δημοσίᾳ. Συνοίομαι, ἔφη, καὶ ἐγώ, ὄν γε δὴ τρόπον δύναμαι. Ἰθι, τοίνυν, ἦν δ' ἐγώ, καὶ τὸδε συνοιήθητι καὶ μὴ θαυμάσης ὅτι οἱ ἐνταῦθα ἐλθόντες οὐκ ἐθέλουσιν τὲ τῶν ἀνθρώπων πράττειν, ἀλλ' ἄνω ἀεὶ ἐπέγονται αὐτῶν αἰ ψυχαὶ διατρίβειν· εἰκὸς γάρ που οὕτως, εἶπερ αὖ κατὰ τὴν προειρημένην εἰκόνα τοῦτ' ἔχει).

La imatge, per tant, la comparació d'imatges i, finalment, la seva aplicabilitat han tingut uns efectes didàctics innegables, fins al punt de poder demanar-nos si és la mateixa ment de Plató la que amb el seu ajut ha fet que els altres “comprenguin”, o si fins i tot ell mateix “l'ha necessitada”, molt més que no pas sospita, per a la concepció de la idea. Doncs bé, més enllà del planteig de qüestions en el fons irresolubles, aquesta breu i molt parcial anàlisi de l'obra poètica de Luis Cernuda aspira a demostrar fins a quin punt la imatge platònica de la caverna i, encara més, el seu secular llegat filosoficoliterari d'ombres i llums transmès per la tradició, així com les igualment famoses imatges de la palinòdia del *Fedre*, continuen essent per al poeta sevillà l'eina perfecta per “instruir” els altres sobre un univers poètic molt personal, alhora que el revelen, sense que potser en sigui sempre totalment conscient, com a deixeble avantatjat del filòsof atenès, és a dir, poèticament enriquït i ensenyat per la bellesa i eficàcia de les seves icones⁷. Al capdavall, ens hem aplegat a Vic per parlar de “Ciència, didàctica i funció social dels Estudis Clàssics”, de manera que, tot aprofitant l'avinentesa de la celebració del primer centenari del naixement de Luis Cernuda (1902-1963), m'ha semblat adient retre-li un petit homenatge, posant l'èmfasi aquesta vegada en el fet que el tòpic recurrent d'ombres i llums de la seva poesia, de paternitat en bona mesura platònica⁸, ens instrueix molt –és didàctic, per tant– sobre una personalitat esquinçada entre la realitat i el desig⁹.

⁷ Vegeu al respecte: Ancet, J. *Les images et les mythes dans la poésie de Luis Cernuda* (tesi doctoral inèdita). Universitat de Lyon, 1966 y Bruton, K. J. *The Developing Expressions in the Poetry of Luis Cernuda: The Role of Image and Symbol*. Universitat de Londres, 1980.

⁸ Cernuda, com és ben sabut, és un bon coneixedor de l'obra de Plató i de la seva incidència, p. e., en la Literatura Britànica: S. T. Coleridge, P. B. Shelley, R. Browning, etc. Vegeu al respecte: Otero, C.-P. “Cernuda y los románticos ingleses”. *Quimera* (Barcelona), num. 15 (enero 1982), pp. 33-38, recollit a *Studies in Honor of José Rubia Barcia*. Johnson, R. y Smith, P. C. (eds.). Lincoln: University of Nebraska, 1982, pp. 125-140, així com *Prosa Completa I*. Madrid: Siruela, pp. 315, 328-9, 334, 403-5 y 485. Com a introducció general al poeta i als temes de la seva obra: Martínez Nadal, R. *Espanoles en la Gran Bretaña. El hombre y sus temas*. Madrid: Hiperión, 1983. De tota manera i plantejades així les coses, se'm podria advertir, i amb raó, que la influència platònica, o bé és posterior a la lectura dels romàntics anglesos, o bé caldria fixar amb exactitud la data en què, encara que traduïts, llegeix els diàlegs de Plató. Aquest no és, però, l'objectiu del meu estudi i, en qualsevol cas, sí que voldria assenyalar que Cernuda, com tants d'altres, abans no arriba al coneixement directe de l'obra de Plató per la via que sigui: els romàntics anglesos, els clàssics castellans, l'idealisme alemany, etc., rep una forta “invasió” d'imatges platòniques simplement pel fet d'haver estat educat en el més estricte catolicisme –tan platònic i aristotèlic, i estoic, i neoplatònic!-, ple, com sabem, de referències múltiples al cel i a l'infern, al dalt lluminós i el baix tenebrós, a la caiguda, a la lluminositat de la bondat i la foscor del pecat, a la necessitat de posseir un esperit angelical i alat, a l'equiparació Llum-Veritat-Déu. En aquest sentit, doncs, paga la pena tal vegada de recordar ara ‘El poeta y los mitos’ (*O, PC*, 560-1): “Bien temprano en la vida, antes que leyese versos algunos, cayó en tus manos un libro de mitología. Aquellas páginas te revelaron un mundo donde la poesía, vivificándolo como la llama al leño, transmutaba lo real. Qué triste te apareció entonces tu propia religión. Tú no discutías ésta, ni la ponías en duda, cosa difícil para un niño; mas en tus creencias hondas y arraigadas se insinuó, si no una objeción racional, el presentimiento de una alegría ausente. ¿Por qué se te enseñaba a doblegar la cabeza ante el sufrimiento divinizado, cuando en otro tiempo los hombres fueron tan felices como para adorar, en su plenitud trágica, la hermosura? Que tú no comprendieras entonces la casualidad profunda que une ciertos mitos

Efectivament, Plató i la realitat i el desig de L. Cernuda s'agermanen en un famós passatge de 'Palabras antes de una lectura'¹⁰, bé que la referència implícita al deixeble de Sòcrates és subjacent en el platonisme de l'idealisme alemany i, més concretament, en el de Fichte, mestre per a ell en l'art de destriar la veritat en el mar de l'aparença:

“El instinto poético se despertó en mí gracias a la percepción más aguda de la realidad, experimentando... la hermosura y la atracción del mundo circundante. Su efecto era... la exigencia... de salir de mí mismo, anegándome en aquel vasto cuerpo de la creación. Y lo que hacía aún más agónico aquel deseo era el reconocimiento tácito de su imposible satisfacción. A partir de entonces comencé a distinguir una fuente simultánea y opuesta dentro de mí: hacia la realidad y contra la realidad. El deseo me llevaba hacia la realidad que se ofrecía como si sólo con su posesión pudiera alcanzar certeza de mi propia vida. Mas como esa posesión jamás la he alcanzado sino de modo precario, de ahí la corriente contraria, de hostilidad ante el irónico atractivo de la realidad. Puesto que, según parece, ésa o parecida ha sido también la experiencia de algunos filósofos y poetas que admiro, con ellos concluyo que la realidad exterior es un espejismo y lo único cierto mi propio deseo de poseerla. Así pues, la esencia del problema poético, a mi entender, la constituye el conflicto entre realidad y deseo, entre apariencia y verdad, permitiéndonos alcanzar algún vislumbre de la imagen completa del mundo que ignoramos, de la “idea divina del mundo que yace al fondo de la apariencia”, según la frase de Fichte”.

En conseqüència, si existeix un veritable conflicte entre realitat i desig que, tanmateix, li permet assolir algun petit “besllum” de la imatge completa del món, caldrà concloure que fins i tot el poeta va per la vida a les palpentes, presoner, pel que sembla etern –com aquells de la caverna platònica-, en un món ombrívol a l'espera d'una excarceració que mai no acaba d'arribar. I, potser per la mateixa raó, quan Cernuda rememora l'albirament final de la idea, de la més pura idea platònica, en aquest cas de la “idea Música”, ho fa també “entrellucant” quelcom de diferent, sentint encara “foscament”, emparant-se en “l'ombra” solitària d'una habitació o en l'aire tebi de la “nit” de maig, accions i àmbits tots ells marcats per la foscor d'un viure cavernós -o simplement aparent, segons que deia Fichte-, llevat d'instantes esparsos de visió lluminosa, alada¹¹ i aureolada d'Allò diferent:

“Entreví entonces (davant la llum i la música que provenen d'un saló) la existencia de una realidad diferente de la percibida a diario, y ya oscuramente sentía cómo no bastaba a esa otra realidad el ser diferente, sino que algo alado y divino debía acompañarla y

con ciertas formas intemporales de la vida, poco importa... ”. Potser sí que menysté el cristianisme, però aquest el forní també de les imatges amb les quals construiria bona part del seu “jo” poètic.

⁹ O per dir-ho amb versos del mateix Cernuda: “Tus ojos son los ojos de un hombre enamorado; / Tus labios son los labios de un hombre que no cree / En el amor”. “Entonces dime el remedio, amigo, / Si están en desacuerdo realidad y deseo” (‘Música cautiva’, *DQ, PC*, 498, 1-4). Aprofito l'avinentesa per assenyalar que em sembla innecessari adjuntar ara o en qualsevol altre moment alguns títols importants de la bibliografia general sobre el poeta, entre d'altres raons perquè el volum III de l'edició de Siruela, *Prosa II*, pp. 849-922 compleix aquesta funció a la perfecció, per bé que faré menció de bibliografia específica referent a alguns dels aspectes que tractaré. En qualsevol cas, sobre el pes genèric de la “Tradició Clàssica” en l'obra de Cernuda, vegeu p. e.: Nogueras, E. J. *Tradición clásica y poesía contemporánea (Microforma): tres visiones románticas de Grecia: Pessoa, Riba, Cernuda*. (tesi doctoral inèdita). Granada: Servicio de Publicaciones, Universidad de Granada, 1990.

¹⁰ *Prosa Completa I*. Madrid: Siruela, p. 602.

¹¹ Fóra el moment, doncs, de recordar de bell nou el contingut de la palinòdia del *Fedre* platònic (244-257b).

aureolarla” (‘La poesía’, *O, PC*, 553)¹²; “Lo que en la sombra solitaria de una habitación te llamaba desde el muro, y te dejaba anhelante y nostálgico cuando el piano callaba, era la música fundamental, anterior y superior a quienes la descubren e interpretan, como la fuente de quien el río y aun el mar sólo son formas tangibles y limitadas” (‘El piano’, *O, PC*, 555-6); “A través de las ramas de acacia en flor, por el aire tibio de la noche de mayo, desde el jardín de la venta, la musiquilla venía insistente. No era la voz de la melodía inmortal, que nos persuade de que en nosotros, como en ella, algo no ha de pasar; ésta, frágil y deleznable...” (‘El placer’, *O, PC*, 570).

El poeta, doncs, és conscient tant de l’ombrívola precarietat en què es troba com de l’aurora que ja ha pogut copsar. La Llum l’hauria de redimir definitivament, però, essent humà i ancorat per tant en el món físic¹³, resta condemnat al tracte amb vulgars còpies, el sol o la lluna, llums sí, però efímeres, com també ho resultà ser, dissortadament, l’ésser estimat en qui havia dipositat totes les seves esperances:

“Qué más da el sol que se pone o el sol que se levanta, / La luna que nace o la luna que muere. / Mucho tiempo, toda mi vida, esperé verte surgir entre las nieblas monótonas, / Luz inextinguible, prodigio rubio como la llama; / Ahora que te he visto sufro, porque igual que aquellos / No has sido para mí menos brillante, / Menos efímero o menos inaccesible que el sol y la luna alternados. / Mas yo sé lo que digo si a ellos te comparo,

¹² Adopto en tots els casos les sigles que apareixen a l’edició de Siruela –Madrid, 1993- de la *Poesía Completa (PC)* de Luis Cernuda, pp. 31-6 -seguides del nombre de les pàgines i del dels versos-, llevat dels que apareixen tan sols amb la sigla *RD* i que citaré així tot cercant una identificació més fàcil: *Primeras Poesías (Pr.P)*; *Los Placeres Prohibidos (Pl.P)*; *Las Nubes (LN)*; *Vivir sin Estar Viviendo (VSEV)*; *Un Río un Amor (RA)* i *Con las Horas Contadas (CHC)*.

¹³ M’interessa assenyalar que, malgrat analitzar ara la petja del platonisme i de la imatge platònica de la caverna en la poesia de L. Cernuda, sempre he pensat que oscil·la entre idealisme i materialisme. I, encara més, ell mateix es confessa materialista, per més que sovint es deixi enganyar per nocions afalagadores d’immortalitat: “Es cierto que en determinados versos yo mismo he querido engañarme con nociones halagüeñas de inmortalidad, en una forma u otra; es difícil ser siempre fiel a nuestras convicciones, por hondas que sean. La culpa tal vez pueda achacarla a cierto idealismo mío, espontáneo y cándido, que sólo con ayuda del tiempo puedo dominar y, tras la reflexión, orientar hacia lo materialista. Ya Coleridge decía que los hombres son, por nacimiento, platónicos o aristotélicos, o sea, idealistas o materialistas” (‘Historial de un libro’. *Prosa I*. Madrid: Siruela, 1994, 658). Tot això ho tracto amb cura a “Luis Cernuda: Platonic Emotiveness versus Presocratic-Aristotelian Mind”, *ITACA*, 18 (2002), pp. 41-55. En qualsevol cas, heus aquí alguns exemples del seu desitjat –però sovint només desitjat- ancoratge en el regne dels sentits, els elements i la mare terra: “Existo, bien lo sé, / porque le transparente / El mundo a mis sentidos / Su amorosa presencia” (*Pr.P*, VII, *PC*, 111; 1-4). “Te hubiera dado el mundo, / Muchacho que surgiste / ... / Tras la colina ocre / ... / La incierta hora con nubes desgarradas, / El río oscuro y ciego bajo la extraña brisa, / La rojiza colina con sus pinos cargados de secretos, / Te enviaban a mí, a mi afán ya caído / Como verdad tangible” (‘A un muchacho andaluz’, *IGM*, *PC*, 221-222; 1-2, 3, 22-26); “Yo no te conocía tierra; / Con los ojos inertes, la mano aleateante, / Lloré todo ciego bajo tu verde sonrisa, / ... / Ignorándote, tierra mía, / Ignorando tu alentar, huracán o tumulto / ... / Bien sé ahora que tú eres / Quien me dicta esta forma y esta ansia; / ... / ... radiantes cuerpos / Que tanto he amado inútilmente, / No es en vosotros donde la vida está, sino en la tierra, / En la tierra que aguarda, aguarda siempre / Con sus labios tendidos, con sus brazos abiertos” (‘Los fantasmas del deseo’, *DHO*, *PC*, 216-7; 1-3, 7-8, 11-12, 32-35); “... Creo en la vida, / Creo en tí que no conozco aún, / Creo en mí mismo; / Porque algún día yo seré todas las cosas que amo: / El aire, el agua, las plantas, el adolescente” (‘El mirlo, la gaviota’, *Pl.P*, *PC*, 190; 35-39); “Pero, ¿quién es el hombre para juzgar al hombre? / La oración de la fe salva al enfermo, / Y si cayó en pecado le será perdonado. / Este cuerpo que ya sus elementos restituye / Al agua, al aire, al fuego y a la tierra / Puede la gracia sellarlo todavía con un beso” (‘Apología pro vita sua’, *CQEA*, *PC*, 348; 98-103).

/ Porque aun siendo brillante, efímero, inaccesible, / Tu recuerdo, como el de ambos
astros,/ Basta para iluminar, tú ausente, toda esta niebla que me envuelve” (‘Qué más
da’, *Pl. P, PC*, 188; 1-12).

I, si he parat esment en aquest poema, és perquè difícilment se’n trobaria cap altre que didàcticament il·lustrés millor –tant com la comparança que estableix- l’essència sovint abassegadorament platònica de la poesia de Luis Cernuda, caminant incansable entre boires en cerca de la Llum, decebut momentàniament per la naturalesa fugissera¹⁴ de qui només ho fou en minúscula –bé que ros i flamíger-, i salvat a la fi per l’anàmnesi, ardit platònic sempre eficaç per a qui, presoner de la boira que no aconsegueix d’esvair, la combat il·luminant-la¹⁵; al capdavall, l’omnipotència del poeta consisteix a eternitzar en el poema i gràcies al poema els fills de la llum caiguts –és a dir, enfosquits o encavernats, si m’ho permeteu- en la tenebra avara¹⁶:

“Oh Dios. Tú que nos has hecho / Para morir, ¿por qué nos infundiste / La sed de eternidad, que hace al poeta? / ¿Puedes dejar así, siglo tras siglo, / Caer como vilanos que deshace un soplo / Los hijos de la luz en la tiniebla avara? / ... / Todo lo que es hermoso tiene un instante, y pasa. / Importa como eterno gozar de nuestro instante. / Yo no te envidio, Dios; déjame a solas / Con mis obras humanas que no duran: / El afán de llenar lo que es efímero / De eternidad, vale tu omnipotencia” (‘Las ruinas’, *CQEA, PC*, 325; 45-50, 57-62).

Luis Cernuda és sens dubte sincer; això no obstant, són molts els moments en què, sospitosament comparable a les ànimes caigudes de la palinòdia del *Fedre* –i fent-se’n, per tant, la imatge-, perdudes les ales de la innocència i abraçant el nihilisme més absolut, cau ell també, com la fulla seca o l’ocell mort, i esdevé fosc, esdevé ombra, tot adoptant ara la imatge de la caverna o, el que és el mateix, obrint els ulls en carn pròpia a la l’abismal distància que Plató situà ja en el *Timeu* entre el que “és” i el que “esdevé”¹⁷:

¹⁴ En efecte: la naturalesa efímera de les persones i les coses, subjectes al pas inexorable del temps, és un tòpic en la seva poesia: “Escondido entre los muros / Este jardín me brinda / Sus ramas y sus aguas / De secreta delicia. / Qué silencio. ¿Es así / El mundo? ... Mas el tiempo ya tasa / El poder de esta hora; /madura su medida / Escapa entre sus rosas” (*Pr. P. XXIII, PC*, 122-3; 1-7 i 12-15); “De nuestro tiempo humano corto y débil” (‘A un poeta futuro’, *CQEA, PC*, 340; 31); “Llega un momento en la vida cuando el tiempo nos alcanza ... Quiero decir que a partir de tal edad nos vemos sujetos al tiempo y obligados a contar con él ... ” (‘El tiempo’, *O, PC*, 560); “ ... algo debe amarse / Mientras dura la vida. Pero en la vida todo / Huye cuando el amor quiere fijarlo” (‘El rui señor sobre la piedra’, *LN, PC*, 315; 45-7) i “ ... los hombres, hechos de esa materia fragmentaria / Con que se nutre el tiempo, aunque sean / Aptos para crear lo que resiste al tiempo, / Ellos en cuya mente lo eterno se concibe, / Como en el fruto el hueso encierran muerte” (‘Las ruinas’, *CQEA, PC*, 325; 40-44). És paradoxal, doncs, l’admiració que diu sentir per Heràclit, el gran “evangelista” del *pánta rheî*: “Los fragmentos de filosofía presocrática que en una y otra obra conocí –es refiere a *Die Fragmente der Vorsokratiker* de Diels i *Early Greek Philosophy* de Burnet-, sobre todo, quizá, los de Heráclito, me parecieron lo más profundo y poético que encontrara en filosofía” (‘Historial de un libro’. *Prosa I*. Madrid: Siruela, 1994, 657).

¹⁵ O també: “En la hora de la muerte / (Si puede el hombre para ella / Hacer presagios, cálculos), / Tu imagen a mi lado / Acaso me sonría como hoy me ha sonreído, / Iluminando este existir oscuro y apartado / Con el amor, única luz del mundo” (‘Epílogo’, *DQ, PC*, 540; 35-41).

¹⁶ Vegeu al respecte: Curry, R. “Between Platonism and Modernity: The Double “Fall” in the Poetry of Luis Cernuda”. En Jiménez-Fajardo, S. (ed.). *The Word and the Mirror*, Associated University Presses, 1989, pp. 114-131.

¹⁷ *Timeu*, 27d-28, 3: ‘Així, doncs, en opinió meva, en primer lloc cal establir la diferència següent: què és el que és sempre i no esdevé, i que és el que esdevé sempre i mai no és? L’un el podem copsar amb la

“Desde niño, tan lejos como vaya mi recuerdo, he buscado siempre lo que no cambia, he deseado la eternidad¹⁸. Todo contribuía alrededor mío, durante mis primeros años, a mantener en mí la ilusión y la creencia en lo permanente: la casa familiar inmutable, los accidentes idénticos de mi vida¹⁹... Pero terminó la niñez y caí en el mundo²⁰... Todo desaparecía, poniendo en mi soledad el sentimiento amargo de lo efímero²¹. Yo solo

intel·ligència mitjançant el raonament en la mesura que és sempre segons ell mateix –és inmutable-, de l'altre en podem opinar mitjançant l'opinió que deriva de la percepció sensible aliena a la raó, en la mesura que neix i mor i mai no és –és mutable-’ (Ἔστιν οὖν δὴ κατ’ ἐμὴν δόξαν πρῶτον διαιρετέον τάδε· τί τὸ ὄν αἰεί, γένεσιν δὲ οὐκ ἔχον, καὶ τί τὸ γιγνόμενον μὲν αἰεί, ὄν δὲ οὐδέποτε; τὸ μὲν δὴ νοήσει μετὰ λόγου περιληπτόν, αἰεί κατὰ ταῦτα ὄν, τὸ δ’ αὖ δόξη μετ’ αἰσθήσεως ἀλόγου δοξαστόν, γιγνόμενον καὶ ἀπολλύμενον, ὄντως δὲ οὐδέποτε ὄν –la traducció es meva seguint l’edició de J. Burnet, *Platonis Opera*, vol. 2 Oxford: Clarendon Press, 1972).

¹⁸ Tenint en compte la seva “fe” heraclitea, no deixa de ser sorprenent la voluntat poètica de detenir el curs del riu –com sempre *lato sensu*. En efecte, primer lamenta la naturalesa fugissera de la vida que, com un riu, fins i tot arrossega el que més estimem: “Placer, amor, mentira, / Beso, puñal, naufragio, / A la luz del recuerdo son heridas / De labios siempre ávidos; / ... / Voces al fin ahogadas con la voz de la vida, / Por las heridas mismas, / Igual que un río, escapando; / Un triste río cuyo fluir se lleva / Las antiguas caricias, / El antiguo candor, la fe puesta en un cuerpo. / No creas nunca, no creas sino en la muerte de todo” (XVI de *DHO, PC*, 215-6; 14-18, 22-28); després, abomina de l’eterna realitat del canvi i advoca per l’estatisme i el rabeig: “Te hubiera dado el mundo, / ... / Eras tú una verdad, / ... / Y olvidando que sombra y pena acechan de continuo / ... Quise por un momento fijar tu curso ineluctable” (‘A un muchacho andaluz’, *IGM, PC*, 221-222; 1,29,32,34), “Otros podrán hablar de cómo se marchita y decae la hermosura corporal, pero tú sólo deseas recordar su esplendor primero, y no obstante la melancolía con que acaba, nunca quedará por ella oscurecido su momento. Algunos creyeron que la hermosura, por serlo, es eterna (*Como dal fuoco il caldo, esser diviso – Non può’l bel dall’eterno*), y aun cuando no lo sea, tal en una corriente el remanso nutrido por idéntica agua fugitiva, ella y su contemplación son lo único que parece arrancarnos al tiempo durante un instante desmesurado” (‘El enamorado’, *O, PC*, 577), i, finalment, apunyala poèticament el corrent que esborra les petjades del seu amor: “Estaba tendido y tenía entre mis brazos un cuerpo como de seda. Lo besé en los labios, porque el río pasaba por debajo. Entonces se burló de mi amor... Lo besé en las espaldas, porque el agua sonaba debajo de nosotros. Entonces lloró al sentir la quemadura de mis labios... Besé su huella; mis lágrimas la borraron. Como el agua continuaba fluyendo, dejé caer en ella un puñal” (‘Estaba tendido’, *Pl.P, PC*, 179) –per a un tractament més acurat d’aquest aspecte, vegeu l’article que he mencionat abans, però recordeu sobretot els fragments A 6 y B 49a *DK*: “Diu Heràclit en algun lloc que tot avança i res no roman, i, tot comparant allò existent amb el corrent d’un riu, diu que no podries endinsar-te dues vegades en el mateix riu” (λέγει που Ἡράκλειτος ὅτι πάντα χωρεῖ καὶ οὐδὲν μένει καὶ ποταμοῦ ῥοῆι ἀπαικάζων τὰ ὄντα λέγει ὡς δις ἐς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβαίης) / “En els mateixos rius ens banyem i no ens banyem, tant som com no som” (ποταμοῖς τοῖς αὐτοῖς ἐμβαίνομεν τε καὶ οὐκ ἐμβαίνομεν, εἶμεν τε καὶ οὐκ εἶμεν –les traduccions són meves).

¹⁹ Un altre tòpic en la poesia de L. Cernuda: “¿Cuántos siglos caben en las horas de un niño? Recuerdo aquel rincón del patio en la casa natal... Allí, en el absoluto silencio estival... he visto cómo las horas quedaban inmóviles, suspensas en el aire, tal la nube que oculta un dios, puras y aéreas, sin pasar” (‘El tiempo’, *O, PC*, 560).

²⁰ Cf. amb: “Esto, de haber sido posible, es lo que hubiera preferido: volver atrás, regresar a aquella región vaga y sin memoria de donde había venido al mundo... Intentaba forzar sus recuerdos, para recuperar conocimiento de dónde, tranquilo e inconsciente, entre nubes de limbo, le había tomado la mano de Dios, arrojándole al tiempo y a la vida” (‘La eternidad’, *O, PC*, 556).

²¹ En d’altres ocasions, però, combat amb clarividència l’avorriment vital i accepta pragmàticament la mort: “Estoy cansado de estar vivo, / Aunque más cansado sería el estar muerto; / Estoy cansado del estar cansado/ Entre plumas ligeras sagazmente, / Plumas del loro aquel tan familiar o triste, / El loro aquel del siempre estar cansado” (‘Estoy cansado’, *RA, PC*, 152; 9-14); “Morir es duro, / Mas no poder morir, si todo muere, / Es más duro quizá” (‘Desolación de la Quimera’, *DQ, PC*, 528; 24-6).

parecía duradero entre la fuga de las cosas²²... ¡Dios!, exclamé entonces: dame la eternidad... Fue un sueño más, porque Dios no existe. Me lo dijo la hoja seca caída, que un pie deshace al pasar. Me lo dijo el pájaro muerto, inerte sobre la tierra el ala rota y podrida. Me lo dijo la conciencia, que un día ha de perderse en la vastedad del no ser. Y si Dios no existe, ¿cómo puedo existir yo? Yo no existo ni aun ahora, que como una sombra me arrastro entre el delirio de sombras²³, respirando estas palabras desalentadas, testimonio (¿de quién y para quién?) absurdo de mi existencia” (‘Escrito en el agua’, *O, PC*, 614-5).

“Caiguda” i “decadència”, “caure” i “decaure”, per descomptat en el regne de les ombres, són una constant en la poesia de Luis Cernuda. Ho havia de ser, en efecte, per a qui, follament enamorat de la bellesa del cossos en “saó”²⁴, ha de constatar després, i amargament²⁵, que el pas del temps, cop rere cop, cisella la lletgesa o decrepitud que, en un món de tensió entre contraris segons visió clarivident d’Heràclit, mai no podrà ser anihilada. Un cos bell, com s’assegura gairebé tot al llarg del *Simposi* platònic, reflecteix la glòria d’una Idea superior²⁶ –i consegüentment la recorda-, però les boires entre las quals el poeta L. Cernuda s’ha hagut de resignar a caminar ho acaben envaint tot, l’única cosa que s’esvaeix és el paradís i, a ell –com a tants d’altres-, només li resta el consol de l’anàmnesi²⁷:

“El tiempo, insinuándose en tu cuerpo, / ... / Aquella gracia antigua desordena / Y clava en mí una pena silenciosa. / Otros antes que yo vieron un día, / Y otros luego verán, cómo decae / La amada forma esbelta, recordando / De cuánta gloria es cifra un cuerpo hermoso. / ... / Así mi pena inculta es nueva ahora. / Nueva como lo fuese al primer hombre, / Que cayó con su amor del paraíso, / Cuando viera, su cielo ya vencido por

²² Quan sigui adult, continuarà lamentant en efecte la pèrdua –temporal o definitiva- dels éssers estimats; només per recuperar-los el poeta assumiria els riscos inherents a la baixada a la més paorosa de les cavernes, l’infern, però ni ell és Orfeu ni a hores d’ara els déus són compassius: “Tras la fatiga de un viaje nocturno, al final de la madrugada... Tus lágrimas brotaron entonces amargamente, pues que estabas solo y nadie sino tú era testigo de tanta debilidad, en honor de lo perdido... ¿No era posible recobrar en otra vida los momentos de dicha, que tan breves han sido en este existir... ¿No será posible reunirte para siempre con la criatura que tanto quieres?... Si no es posible, ¿qué razón tiene el vivir, cuando aquello en que se sustenta es ya pasado? Como Orfeo afrontarías los infiernos para rescatar y llevar de nuevo contigo la imagen de tu dicha, la forma de tu felicidad. Pero ya no hay dioses que nos devuelvan compasivos lo que perdimos, sino un azar ciego que va trazando torcidamente, con paso de borracho, el rumbo estúpido de nuestra vida” (‘Regreso a la sombra’, *O, PC*, 611-12).

²³ Cf. amb: “Como cuando el sol enciende / Algún rincón de la tierra, / Su pobreza la redime, / Con risas verdes lo llena, / Así tu presencia viene / Sobre mi existencia oscura / A exaltarla, para darle / Esplendor, gozo, hermosura. / Pero también tú te pones / Lo mismo que el sol, y crecen / En torno mío las sombras / De soledad, vejez, muerte” (‘La vida’, *CHC, PC*, 480-1; 1-12).

²⁴ Vegeu al respecte: Frentzel Beyme, S. “La función del cuerpo en la cosmovisión poética de Luis Cernuda”. *Cuadernos del Sur* (Bahía Blanca), num. 10 (julio 1968-junio 1969), pp. 93-100.

²⁵ Recordeu al respecte: “... radiantes cuerpos / Que tanto he amado inútilmente, / No es en vosotros donde la vida está, sino en la tierra” (‘Los fantasmas del deseo’, *DHO, PC*, 217; 34).

²⁶ Ell mateix assegura: “Cierto que la hermosura humana, según el tópico platónico, no es sino reflejo de la divina” (‘Helena’, *O, PC*, 610).

²⁷ L’anàmnesi no és, tanmateix, la solució final, sinó aquell altre ardit platònic consistent a fer abstracció de les belleses concretes a fi de copsar la Bellesa arquetípica, que les nodreix totes des de la seva eternitat immutable: “Aquellos seres cuya hermosura admiramos un día, ¿dónde están? Caídos, manchados, vencidos, si no muertos. Mas la eterna maravilla de la juventud sigue en pie, y al contemplar un nuevo cuerpo joven, a veces cierta semejanza despierta un eco, un dejo del otro que antes amamos... un impotente dolor nos asalta, comprendiendo, tras la persistencia de la hermosura, la mutabilidad de los cuerpos” (‘Sombras’, *O, PC*, 583).

sombras, decaer el cuerpo amado” (‘Amando en el tiempo’, *CQEA, PC*, 370; 1, 3-8 i 12-16).

Cernuda s’emmiralla, doncs, en Plató, com ho demostra fefaentment el fet que la imatgeria del *Fedre* i la imatge de la caverna de *La República* es complementen a la perfecció, talment com Cernuda concep la seva ànima com presonera del seu cos, o simplement es veu a si mateix com “presoner entre murs canviants”, desposseït de tot, però ple de desig:

“Con tal vehemencia el viento / Viene del mar, que sus sonos / Elementales contagian / El silencio de la noche / ... / Mas no es él quien en desvelo / Te tiene, sino otra fuerza / De que tu cuerpo es hoy cárcel, / Fue viento libre, y recuerda” (‘El viento y el alma’, *VSEV, PC*, 398; 1-4, 9-12); “Adolescente fui en días idénticos a nubes, / Cosa grácil, visible por penumbra y reflejo, / Y extraño es, si ese recuerdo busco, / Que tanto, tanto duela sobre el cuerpo de hoy. / ... / Aquél fui, aquél fui, aquél he sido; / Era la ignorancia mi sombra. / Ni gozo ni pena; fui niño / Prisionero entre muros cambiantes; / ... / Sueño luego ... / Cuando la muerte quiera / Una verdad quitar de entre mis manos, / Las hallarás vacías, como en la adolescencia / Ardientes de deseo, tendidas hacia el aire” (*DHO, PC*, 205-6, VII 1-4, 7-10, 12-16).

No només ell ha caigut i esdevingut presoner; si ens deixàvem captivar, en efecte, pels poemes de Cernuda que revelen un ensonyament més romàntic, constatarem fins a quin punt ombres i llums o, el que és el mateix, una geometria urànica centrada lògicament en la verticalitat ascendent, el condiciona i a l’ensem l’ajuda en l’expressió d’un desig de llibertat que abomina òbviament de tota mena d’esclavatges i decadències:

“Hermosas y vencida soñáis, / Vuelos los ciegos ojos hacia el cielo, / Mirando las remotas edades / De titánicos hombres, / Cuyo amor os daba ligeras guirnaldas / Y la olorosa llama se alzaba / Hacia la luz divina, su hermana celeste. / ... La vida no era un delirio sombrío. / ... / Eran tiempos heroicos y frágiles, / ... / Hoy yacéis, mutiladas y oscuras, / Entre los grises jardines de las ciudades, / Piedra inútil que el soplo celeste no anima, / Abandonadas de la súplica y la humana esperanza. / ... / Mas no juzguéis por el rayo, la guerra o la plaga / Una triste humanidad decaída; / Impasibles reinad en el divino espacio. / Distraiga con su gracia el copero solícito / La cólera de vuestro poder que despierta. / En tanto el poeta, en la noche otoñal, / bajo el blanco embeleso lunático, / Mira las ramas que el verdor abandona / Nevarse de luz beatamente, / Y sueña con vuestro trono de oro / Y vuestra faz cegadora, / Lejos de los hombres, / Allá en la altura impenetrable” (‘A las estatuas de los dioses’, *IGM*, 246-48; 1-7, 13, 23-28, 36-48).

Per una vegada, el poeta, lluny de boires –o, si es vol, lluny de la caverna i conservant les ales-, apareix aquí banyat per la llum, bé que no foragiti del tot ni la presó ni la foscor, puix que l’il·lumina tan sols el blanc encisador de la lluna –un petit astre al capdavant- d’una nit tardoral. Continua, per tant, enfosquit i trist de la mateixa manera que les estàtues dels déus pagans, ara fosques, caigudes i mutilades, somien melangiosament èpoques remotes i glorioses, i no de “decadència” o d’humanitat “decaiguda”. La vida no era aleshores ombrívola ni els homes empresonables; ans al contrari, el món l’habitaven titans i herois, i la flama que honorava els déus s’enfilava enèrgica vers Úranos. D’ells en ell, dels déus en el cel, el poeta, i pel fet de ser-

ho, n'entrelluca encara la faç encegador, i qui sap si, de la seva còlera, ens en salven els bons oficis d'un famós "uranitzat", Ganímedes²⁸.

Cernuda proclamarà un cop i un altre, paral·lelament a les seves confessions de materialisme, l'evangeli d'Úranos i, consegüentment, pocs com ell convertiran sovint les ales en el centre -en la imatge, una vegada més-, de la seva exaltació poètica²⁹. Un ocell mort, d'ales ja immòbils, l'havia forçosament d'impactar, i el lector inquiridor podria perfectament demanar-se si la troballa és fruit d'un més que probable condicionament literari o un descobriment real, poetitzat després des de la seva mestria com a literat. A mi m'interessa subratllar més aviat la insistència en el vol, la llum, la llum negada per les ombres i el sol ponent esperant l'aurora, no només perquè evidentment jo sí que estic condicionat pel planteig que he adoptat des de l'inici de la meua anàlisi -fóra absurd negar-ho-, sinó perquè intueixo, amb raó o sense -m'excuso per aquest lapsus de rigor acadèmic-, que és des de les ànimes caigudes de la palinòdia del *Fedre* que en bona mesura aprengué a comprendre i acceptar les seves limitacions -de fet, les de tots els humans-, concebant l'esperança d'un reenlairament dia rere dia, i qui sap si després del traspàs final, en la forma que sigui, en retornar a la Mare Natura, sempre misteriosa i inescrutable:

“Sobre la tierra gris de la colina, / Bajo las hojas nuevas del espino, / Al pie de la cancela donde pasan / Jóvenes estudiantes en toga roja, / Rota estaba tu ala blanca y negra, / Inmóvil en la muerte.../ Aquella forma inerte fue un día el vuelo³⁰/ Extasiado en la luz, el canto ardiente / De amanecer, la paz nocturna / Del nido allá en la cima. / Inútil ya todo parece, tal parece / La pena del amor cuando se ha ido, / El sufrir por lo bello que envejece, El afán de la luz que anegan sombras. / ... / Ahora, silencio. Duerme. Olvida todo. / Nutre de ti la muerte que en ti anida. / Esa quietud del ala, como un sol poniente, / Acaso es de la vida una forma más alta” (‘Pájaro muerto’, *LN, PC*, 312-13; 1-6, 9-16, 21-4)³¹.

Aquest repàs del tòpic de les ales en la poesia de Cernuda ens deixa lògicament en la millor de les posicions per a poder fer el gran salt vers la Llum, deixant enrere per sempre més- és a dir, a baix- la foscor impròpia d'una vida uranitzada amb esforç. I, tanmateix, com totes les grans, l'obra del poeta sevillà és complexa i es resisteix a les simplificacions. El fil conductor

²⁸ La confirmació d'aquest ensonyament romàntic, i en els termes en què el presento, el trobareu en el poema 'Las Ruinas' (*PC*, 323-26), del que en d'altres moments ja n'he citat alguns versos.

²⁹ Vegeu al respecte: Aguirre, J. M. "El cuarto y las alas en la poesía de Luis Cernuda". *Actas del Ier. Congreso Internacional sobre Luis Cernuda* (1902-1963). Sevilla: UIMP, 1990, pp. 121-134.

³⁰ Recordeu, per exemple, aquest petit passatge del *Fedre* 246d-e: 'En efecte, el poder natural de l'ala és dur el que pesa cap amunt, tot enlairant-lo fins on viu el llinatge dels déus, i, en un cert sentit, d'allò relacionat amb el cos, l'ala és el que més té en comú amb la divinitat, mentre que per la seva banda la divinitat és allò noble, savi, bo i tot el de la mateixa índole' (Πέφυκεν ἡ πτεροῦ δύναμις τὸ ἐμβροθὲς ἄγειν ἄνω μετεωρίζουσα ἢ τὸ τῶν θεῶν γένος οἰκεῖ, κεκοινώνηκε δέ πη μάλιστα τῶν περὶ τὸ σῶμα τοῦ θεοῦ ψυχῆ, τὸ δὲ θεῖον καλόν, σοφόν, ἀγαθόν, καὶ πᾶν ὅτι τοιοῦτον -la traducció és meua seguint l'edició de J. Burnet. *Platonis Opera*, vol. 2. Oxford: Clarendon Press, 1901, rpr. 1991).

³¹ Compareu-ho amb aquesta altra exaltació poètica que es visualitza també en les ales i que esdevé un cant a la llibertat: "Siendo joven, bastante tímido y demasiado apasionado, lo que le pedía a la música eran alas para escapar de aquellas gentes extrañas que me rodeaban, de las costumbres extrañas que me imponían, y quién sabe si hasta de mí mismo" ('La música', *O, PC*, 585). I amb connotacions clarament bíblicas: "Bajo el anochecer inmenso, / ... , iba / Como un ángel que arrojan / De aquél edén nativo, / ... / Lo que en la luz fue impulso, las alas, / Antes candor erguido, / A la espalda pesaban sordamente. / ... / Ellas fueron sus alas en tiempos de alegría, / ... / Pesa, pesa el deseo recordado; / Fuerza joven quisieras para alzar nuevamente, / Con fango, lágrimas, odio, injusticia, / La imagen del amor hasta el cielo, / La imagen del amor en la luz pura" (*DHO VII, PC*, 205-6; 1-2, 7-10, 12-16).

que m'ha guiat fins ara, arbitrari com qualsevulla altre, ens l'ha mostrat prou "alat" i "anamnètic" per sospitar que el desànim i la temptació nihilista han quedat definitivament bandejats, però, abans de l'enlairament final, una aturada breu per la desafecció al record, a l'ombra i a l'oblit fins a restar totalment desposseït serà especialment reveladora, una vegada més, d'aquella tensió entre realitat i desig que tant el defineix³²:

"Vivo un solo deseo, / Un afán claro, unánime; / Afán de amor y olvido (*Pr.P*, VII, *PC*, 112, 12-14); No quiero, triste espíritu, volver / Por los lugares que cruzó mi llanto, / ... / No quiero recordar / Un instante feliz entre tormentos; / Gozo o pena, es igual, / Todo es triste al volver. / ... / No, no quisiera volver, / Sino morir aún más, / Arrancar una sombra, / Olvidar un olvido" (XI de *DHO*, *PC*, 209-10, 1-2, 5-8, 13-16).

Fins i tot lliurat a un nihilisme radical com l'anterior, Cernuda no ha sabut prescindir de "l'ombra"; això no obstant, no fóra lògic que s'hi ancorés qui s'ha deixat seduir tantes vegades pel platonisme i les seves imatges, si no és que traïa quelcom d'essencial a la seva personalitat poètica. Efectivament, Luis Cernuda no vol anorrear l'ombra per tastar el plaer, potser encara més fosc, del no-res. A la foscor li correspon de rebre la llum, de obrir-s'hi, de la mateixa manera que, per definició, la còpia accepta el model. I heus aquí com pateix un "accident" veritablement platònic!: se sent ferit per la llum i ho accepta, no pas per morir i desaparèixer en la foscor del traspàs i de la tomba, sinó per transmutar-se en llum³³, autèntica autoredempció d'un estat ombrívol anterior o, el que és el mateix, excarceració definitiva de la caverna:

"Yo no te había visto; / Miraba los animalillos gozando bajo el sol verdeante. / Despreocupado de los árboles iracundos, / Cuando sentí una herida que abrió la luz en mi; / El dolor enseñaba / Cómo una forma opaca, copiando luz ajena, Parece luminosa. / Tan luminosa, / Que mis horas perdidas, yo mismo, / Quedamos redimidos de la sombra, / para no ser ya más / Que memoria de luz" ('Quisiera saber por qué esta muerte', *Pl.P*, *PC*, 183-4;16-27).

Transmutat per ferides de llum, no pot sinó rebre ja la inspiració més celestial, la de la musa Urània; bell final de recorregut, en suma, quan a poc a poc i mitjançant l'exercici reiterat de la *poiesis* –que és també *philosophía*–, ha sabut obrir els porus de la seva pell fins a, alat com les ànimes de la palinòdia del *Fedre*, alçar el vol vers una vida vertadera:

"Es el bosque de plátanos, los troncos altos, lisos, / Como columnas blancas pautando el horizonte / Que el sol de mediodía asiste y dora, / Al pie del agua clara, a cuyo margen / Alientan dulcemente violetas esquivas. / Ella está inmóvil. Cubre aéreo / El ropaje azulado su hermosura virgen; / La estrella diamantina allá en la frente / Arisca tal la nieva, y en los ojos / La luz que no conoce sombra alguna. / La mano embelesada que alza un dedo / Atenta a la armonía de los astros, / El silencio restaura sobre el mundo / Domando el corazón, y la tormenta / No turba el cielo augusto de su frente. / Musa la más divina de las nueve, / Del orden bello virgen creadora, / Radiante inspiradora de los números, / A cuyo influjo las almas se levantan / De abandono mortal en un batir de

³² Vegeu al respecte: Bruton, K. J. "Luis Cernuda and the Poetic of Desire". *Ibero-Romania* (Tübingen), num. 27-28 (1988), pp. 61-78 y Ronquillo, V. "Cernuda: el amor mueve al mundo". *El Nacional* (México D. F.), 3-I-84, 3ª. Sección, p. 4.

³³ Quan és el materialisme, però, el que guanya terreny en la constant oscil·lació del poeta entre la seducció de la terra i la idea, la transmutació la provoca tota la realitat per raó de la seva presència: "... Pero al niño no se le antojaba extraño... aquel don precioso de sentirse en acorde con la vida y que por eso mismo ésta le desbordara, transportándole y transmutándole" ('Mañanas de verano', *O*, *PC*, 564).

alas. / Conforta el conocer que en ella mora / la calma vasta y lúcida del cielo / Sobre el dolor informe de la vida, / Sosegando el espíritu a su acento / Y al concierto celeste suspendido. / Si en otros días di curso enajenado / A la pasión inútil, su llanto largo y fiebre, / Hoy busco tu sagrado, tu amor, a quien modera / La mano sobre el pecho, ya sola musa mía, / Tú, rosa del silencio, tú, luz de la memoria” (‘Urania’, *CQEA, PC*, 328-9; 1-30).

Per acollir Urània, doncs, la Natura s’afaiçona en forma de temple daurat pel sol i ornat de violetes; ella és estrella i llum òrfena d’ombres; crea un cosmos o ordre sotmès al nombre; apaivaga passions; instaura el silenci; encén la memòria i, sobretot, dóna ales. Qui se’n recorda ja de les boires!?

He volgut reservar per al final l’apoteosi de la Llum. L’efecte en el poeta de les icones platòniques ha estat doble: ha comprès ell i espera que els altres compreguin. Només té una arma: la poesia. Les imatges, però, tenen un poder didàctic innegable, el tingueren en el passat i el tenen en el present; encara més, de vegades fins i tot aconsegueixen de representar desigs i pors universals. Desig de llum, por de la foscor! Plató ens llegà la fosca caverna, els seus presoners i les ombres, i ens llegà igualment les ànimes presoneres d’un cos i el desig de volar. Tot plegat, més de dos mil anys d’existència d’un model i multitud de poetes o creadors que, com Cernuda, sense reproduir-lo *ad litteram*, s’hi han sabut recolzar i han continuat desenvolupant-lo:

“Cuando aquellas mañanas tu cuerpo se tendía desnudo bajo el cielo, una fuerza conjunta, etérea y animal, sutílización y exaltación de la pesadez humana por virtud de la luz, iba penetrándole con violencia irresistible. Con su presencia se acallaban los poderes elementales de que el cuerpo es cifra, el agua, el aire, la tierra, el fuego, abrazados entonces en proporción y armonía perfectas. Toda forma parecía recogerse bajo el nombre y todo nombre suscitar la forma, con aquella exactitud prístina de una creación: lo exterior y lo interior se correspondían y ajustaban como entre los amantes el deseo del uno a la entrega del otro³⁴. Y tu cuerpo escuchaba la luz. Si algo puede atestiguar en esta tierra la existencia de un poder divino, es la luz; y un instinto remoto lleva al hombre a reconocer por ella esa divinidad posible, aunque el fundamental sosiego que la luz difunde traiga consigo angustia fundamental equivalente, ya que en definitiva la muerte aparece entonces como la privación de la luz. Mas siendo Dios la luz, el conocimiento imperfecto de ella que a través del cuerpo obtiene el espíritu en esta vida, ¿no ha de perfeccionarse en Dios a través de la muerte? Como los objetos puestos al fuego se consumen, transformándose en llama ellos mismos, así el cuerpo en la muerte, para transformarse en luz e incorporarse a la luz que es Dios, donde no habrá ya alteración de luz y sombra, sino luz total e infalible. Y cuando así no sea, aun tu cuerpo desnudo al sol de esta tierra recogió y atesoró por su seno oscuro, en consolación

³⁴ Cf. amb altres versos que parlen del desig de fusionar-se i identificar-se amb la persona estimada: “Estabas en el teatro de verano... Sentado entre los suyos, como tú entre los tuyos, no lejos de ti le descubriste, para suscitar con su presencia, desde el fondo de tu ser, esa atracción ineludible, gozosa y dolorosa, por la cual el hombre, identificado más que nunca consigo mismo, deja también de pertenecerse a sí mismo. Un pudor extraño, defensa quizá de la personalidad a riesgo de enajenarse, tiraba hacia dentro de ti hacia aquella criatura con la que no sabías cómo deseabas confundirte” (‘El enamorado’, *O, PC*, 576); “Sabes bien, recuerdo de siglos, / Cómo el amor es lucha / Donde se muerden dos cuerpos iguales” (‘Quisiera saber por qué esta muerte’, *Pl.P, PC*, 183; 13-15) i “No le busques afuera. Él ya no puede / Ser distinto de ti, ni tú tampoco / Ser distinto de él: unidos vais, / Formando un solo ser de dos impulsos, / Como al pájaro solo hacen dos alas” (‘El amigo’, *VSEV, PC*, 387; 31-35).

desesperada, partículas suficientes de aquella divinidad ilusoria, hasta iluminar con ellas la muerte, si ésta ha de ser para el hombre definitiva” (‘La luz’, *O, PC*, 603).

Com deia abans, la verticalitat s’imposa en aquesta geometria urànica. Hi ha, en efecte, un àmbit inferior, el del cos, pesat i feixuc -bé que bell-, i un de superior, el del cel, sutilitzador i exaltador, llum alliberadora del mateix cos, presó física, jagut -i, si es volia, caigut- sota la volta del cel. Foc, aire, aigua i terra continuen essent les quatre arrels o elements d’un món, i també del cos humà, que la saviesa presocràtica d’Empédocles entengué com a matèria, però que l’idealisme de Cernuda subordina a la llum, més alta i etèria, tot instaurant una harmonia que, sense ella, no existiria. El món inferior ha estat salvat i bandejada la hipotètica dictadura de cap dels seus elements físics, de manera que nom i forma es corresponen, així com l’exterior amb l’interior, i el desig de qui estima amb el consentiment de l’estimat/da. La Llum, naturalment!, no és dictadora, sinó divina i, per tant, eterna. Sempre hi ha llum i n’hi haurà, i totes les pors, per descomptat fosques, s’haurien d’esvair davant la seva presència. No és fàcil, tanmateix, que això passi, perquè en l’àmbit inferior, que no és diví, la foscor continua apareixent-hi, àdhuc la pitjor de totes: la mort³⁵. Déu o la Llum i la vida terrenal o la foscor queden, doncs, enfrontats, però, com dèiem abans, al món físic també hi ha llum, encara que només sigui un reflex de la divina o celestial. Com podem solucionar-ho? Ho podem comprendre? Doncs sí, perquè tenim una altra imatge, com és la de tota mena d’elements físics devorats pel foc i transmutant-s’hi, flama i llum sorgida de la foscor, ardit que la Natura ens presta per poder concebre una Llum final triomfant sobre les ombres. Caldrà anomenar-la Déu? Serà total i infal·lible? Potser no, però per a Cernuda el si fosc d’un cos nu sota el sol, com una caverna on hi entra finalment la llum, es transmuta prou per donar senyals inequívocs d’una il·lusió -claror, al capdavant- amb què il·luminar la mort, “si aquesta ha de ser per a l’home definitiva”.

Després d’aquest recorregut per la poesia de Luis Cernuda, al llarg del qual i potser agosaradament he intentat revelar la naturalesa platònica de les seves reiteradíssimes “ombres”, “llums”, “presons” i “ales” -sense que naturalment el poeta sevillà reproduïxi *ad litteram* les icones platòniques d’on provenen-, només em resta afegir que ell coneix sens dubte els perills de la fixació de les imatges. En efecte, com Déu, poden ser per a alguns una simple il·lusió, però molt probablement creu que, encara i així, també el seu cos nu sota el sol de l’art poètica recull partícules suficients d’il·lusió per il·luminar la vida, si aquesta ha de ser per a l’home esperançada.

³⁵ Vegeu al respecte p. e.: Bartolomé Pons, E. “Tiempo, amor y muerte en el lenguaje poético de Luis Cernuda”. *Ínsula* (Madrid), num. 415 (junio 1981), pp. 1-12.